



درس خارج فقه حضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

تاریخ: ۱۵ بهمن ۱۳۹۸

مصادف با: ۹ جمادی الثانی ۱۴۴۱

جلسه: ۲۸

موضوع کلی: فصل فی احکام الجبائر

موضوع جزئی: مقتضای اصل عملی و روایات

سال تحصیلی: ۹۸-۹۹

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

بحث در احکام جبیره بود. عرض شد که در رابطه با احکام جبائر چند بحث مطرح است؛ بحث اول، مقتضای قاعده بود که در جلسه گذشته به آن اشاره شد.

مقتضای اصل عملی

اگر هیچ دلیل لفظی مبنی بر کیفیت غسل و مسح بر جبیره وجود نداشته باشد، مقتضای اصل عملی چیست؟ سه صورت در رابطه با مقتضای قاعده متصور است؛

صورت اول، اینکه اگر شک و تردید بین طهارت مائیه و طهارت ترابیه باشد و مکلف بداند که یکی از این دو قطعاً بر او واجب است، قاعده اشتغال [الإشتغال یقینی یستدعی البرائة یقینیة] اقتضا می‌کند که بین این دو جمع کند و هم طهارت مائیه [وضو یا غسل] را انجام بدهد و هم طهارت ترابیه [تیمم] را انجام بدهد تا برائت یقینی حاصل شود، به این نحو که اگر در موضع غسل جبیره باشد، بر آن دست بکشد و لکن، به این بسنده نکند، بلکه تیمم نیز انجام دهد چون دوران امر بین متباینین است و قاعده اشتغال اقتضا می‌کند که بین هر دو [طهارت مائیه و طهارت ترابیه] جمع شود و به یکی از این دو اکتفا نشود. پس در این صورت که دوران امر بین طهارت مائیه و طهارت ترابیه است، باید احتیاط شود.

صورت دوم، اگر شک و تردید در کیفیت طهارت مائیه باشد [و شک در دوران امر بین طهارت مائیه و طهارت ترابیه نباشد] و علم تفصیلی نیز به وجوب طهارت مائیه باشد، اما در اینکه این طهارت مائیه به چه کیفیتی انجام شود، شک باشد، یعنی دوران امر در کیفیت طهارت مائیه باشد در این صورت، اگر دوران امر بین متباینین باشد، یعنی شک باشد که آیا در طهارت مائیه کشیدن دست بر جبیره کافی است یا اینکه آب باید به زیر جبیره برسد یا اینکه فقط اطراف جبیره شسته شود، اصل عملی، احتیاط را اقتضا می‌کند و قاعده اشتغال جاری می‌شود و باید بین همه این موارد جمع کند تا برائت یقینی به فراغ ذمه حاصل شود.

صورت سوم، اگر دوران امر بین أقل و اکثر باشد و منظور از وضو، همان غسلتین و مسحتین باشد و وضو، اثر حاصل از غسلتین و مسحتین که طهارت است، نباشد، در این صورت، برائت جاری می‌شود، اما اگر وضو به معنای اثر حاصل از غسلتین و مسحتین [طهارت] باشد، در این صورت، احتیاط جاری می‌شود چون شک در محصل غرض است، یعنی شک است که آیا غرض مولی تحصیل شده است یا غرض مولی تحصیل نشده است که در شک در محصل غرض، احتیاط جاری می‌شود.

مقتضای روایات

اگر در موضع غسل یا مسح جبیره باشد، مقتضای روایات چیست؟

روایت اول: صحیحہ حلبی: عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع)؛ أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الرَّجُلِ تَكُونُ بِهِ الْقُرْحَةُ فِي ذِرَاعِهِ أَوْ نَحْوِ ذَلِكَ مِنْ مَوْضِعِ الْوُضُوءِ فَيَعْصِبُهَا بِالْخِرْقَةِ وَيَتَوَضَّأُ وَيَمْسَحُ عَلَيْهَا إِذَا تَوَضَّأَ؛ فَقَالَ: «إِنْ كَانَ يُؤْذِيهِ الْمَاءُ فَلْيَمْسَحْ عَلَى الْخِرْقَةِ وَإِنْ كَانَ لَا يُؤْذِيهِ الْمَاءُ فَلْيَنْزِعِ الْخِرْقَةَ ثُمَّ لْيَغْسِلْهَا» قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْجُرْحِ كَيْفَ أَصْنَعُ بِهِ فِي غَسْلِهِ؟ قَالَ: «اغْسِلْ مَا حَوْلَهُ»^۱.

حلبی گفته است که از امام صادق (ع) درباره شخصی که قرحه‌ای یا مثل آن [جراحی] در موضع وضو از دستش وجود دارد، پس آن را با پارچه‌ای می‌بندد و وضو می‌گیرد و روی همان پارچه دست می‌کشد، سؤال شد. آن حضرت (ع) فرمود که اگر آب برای او ضرر دارد، پس بر پارچه دست بکشد، ولی اگر آب به او ضرر نمی‌رساند، پس پارچه را برمی‌دارد و سپس آن موضع را می‌شوید. روای گفت که از امام (ع) در رابطه با جراحت سؤال کردم که چگونه آن را بشویم؟ آن حضرت (ع) فرمود که اطراف آن را بشوی. روایت دوم: عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى مَوْلَى آلِ سَامٍ؛ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع): عَثَرْتُ فَانْقَطَعَ ظَفَرِي فَجَعَلْتُ عَلَى إصْبَعِي مَرَارَةً، فَكَيْفَ أَصْنَعُ بِالْوُضُوءِ؟ قَالَ: «يُعْرِفُ هَذَا وَ أَشْبَاهُهُ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: "...مَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ..."^۲ اَمْسَحْ عَلَيْهِ»^۳.

در این روایت، راوی از امام صادق (ع) در رابطه با انگشتش که قطع شده و جبیره بر آن گذاشته، سؤال کرده است که چگونه وضو بگیریم؟ آن حضرت (ع) فرمود که طبق آنچه که از کتاب خدا فهمیده می‌شود، بر آن جبیره دست بکش. روایت سوم: عَنْ كُتَيْبِ الْأَسَدِيِّ؛ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنِ الرَّجُلِ إِذَا كَانَ كَسِيرًا كَيْفَ يَصْنَعُ بِالصَّلَاةِ؟ قَالَ: «إِنْ كَانَ يَتَخَوَّفُ عَلَى نَفْسِهِ فَلْيَمْسَحْ عَلَى جَبَائِرِهِ وَ لْيُصَلِّ»^۴.

کلیب اسدی گفته است که از امام صادق (ع) درباره مردی که [دستش یا پایش] شکسته است، سؤال کردم که چگونه نماز بخواند؟ آن حضرت (ع) فرمود که اگر می‌ترسد [و خوف ضرر دارد]، پس بر جبائر دست بکشد و نماز بخواند. روایت چهارم: صحیحہ عبدالرحمن بن الحجاج: عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَجَّاجِ؛ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا (ع) عَنِ الْكَسِيرِ تَكُونُ عَلَيْهِ الْجَبَائِرُ أَوْ تَكُونُ بِهِ الْجِرَاحَةُ، كَيْفَ يَصْنَعُ بِالْوُضُوءِ وَ عِنْدَ غُسْلِ الْجَنَابَةِ وَ غُسْلِ الْجُمُعَةِ؟ فَقَالَ: «يَغْسِلُ مَا وَصَلَ إِلَيْهِ الْغُسْلُ مِمَّا ظَهَرَ مِمَّا لَيْسَ عَلَيْهِ الْجَبَائِرُ وَ يَدَعُ مَا سِوَى ذَلِكَ مِمَّا لَا يَسْتَطِيعُ غَسْلَهُ وَ لَا يَنْزِعُ الْجَبَائِرَ وَ لَا يَغْبِثُ بِجِرَاحَتِهِ»^۵.

عبدالرحمن بن حجاج در روایت مذکور، از امام رضا (ع) درباره شخصی که دچار شکستگی شده و جبیره‌هایی بر اعضای اوست یا جراحاتی در اعضای اوست، سؤال کرده است که چگونه وضو بگیرد و غسل جنابت و جمعه انجام دهد؟ آن حضرت (ع) فرمود که آن جاهایی را که جبیره بر آن نیست و آب به آن می‌رسد را بشوید و بقیه را که [جبیره بر آن هست و] امکان شستن آن نیست، رها کند و لازم نیست که جبیره را بردارد و با جراحی که در موضع وضو یا غسل ایجاد شده است، بازی نکند [تا بدتر نشود].

روایت پنجم: موثقه عمار: عَنْ عَمَّارٍ؛ قَالَ: سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (ع) عَنِ الرَّجُلِ يَنْقُطِعُ ظَفَرُهُ؛ هَلْ يَجُوزُ لَهُ أَنْ يَجْعَلَ عَلَيْهِ عَلِكًا؟ قَالَ: «لَا وَ لَا يَجْعَلُ عَلَيْهِ إِلَّا مَا يَقْدِرُ عَلَى أَخْذِهِ عَنْهُ عِنْدَ الْوُضُوءِ وَ لَا يَجْعَلُ عَلَيْهِ مَا لَا يَصِلُ إِلَيْهِ الْمَاءُ»^۶.

۱. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۳۹، ص ۴۶۳، ح ۲.

۲. «الحج»: ۷۸.

۳. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۳۹، ص ۴۶۴، ح ۵.

۴. همان، ص ۴۶۵، ح ۸.

۵. همان، ص ۴۶۳، ح ۱.

۶. همان، ص ۴۶۵، ح ۶.

عمار گفته است که از امام صادق (ع) درباره شخصی که ناخنش قطع شده است، سؤال شد که آیا جایز است که موضعی که ناخنش جدا شده است، علک [ماده‌ای که روی زخم گذاشته می‌شود تا خون‌ریزی قطع شود] - در لغت به آدامس و سقز، علک گویند - بگذارد؟ آن حضرت (ع) فرمود که نه، جایز نیست مگر آن مقداری که هنگام وضو گرفتن، بتواند آن را بردارد [، یعنی چسبندگی آن زیاد نباشد] و بر آن موضع، چیزی که آب به آن نمی‌رسد [و مانع از رسیدن آب است]، نمی‌گذارد.

روایت ششم: موثقه عمار: عَنْ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فِي الرَّجُلِ يَنْكَسِرُ سَاعِدُهُ أَوْ مَوْضِعٌ مِنْ مَوَاضِعِ الْوُضُوءِ فَلَا يَقْدِرُ أَنْ يَحُلَّهُ لِحَالِ الْجَبْرِ إِذَا جَبَرَ؛ كَيْفَ يَصْنَعُ؟ قَالَ: «إِذَا أَرَادَ أَنْ يَتَوَضَّأَ فَلْيَضَعْ إِيَّاهُ فِيهِ مَاءٌ وَيَضَعْ مَوْضِعَ الْجَبْرِ فِي الْمَاءِ حَتَّى يَصِلَ الْمَاءُ إِلَى جِلْدِهِ وَقَدْ أَجْزَأَهُ ذَلِكَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَحُلَّهُ»^۱.

عمار از امام صادق (ع) درباره شخصی که ساعدش یا موضعی از مواضع وضویش می‌شکند، پس اگر بر آن محل جبیره گذاشته باشد، نمی‌تواند آن را باز کند، چگونه عمل می‌کند؟ آن حضرت (ع) فرمود که اگر می‌خواهد وضو بگیرد باید ظرفی که آب دارد را بگذارد و محلی را که جبیره بر آن نهاده شده است را در آب قرار دهد تا آب به بشره برسد و همین مقدار کافی است و نیازی به باز کردن جبیره نیست.

روایت هفتم: عَنْ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْوُشَاءِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرُّضَا (ع)؛ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الدَّوَاءِ يَكُونُ عَلَى يَدِ الرَّجُلِ أَيْجُزِيهِ أَنْ يَمْسَحَ فِي الْوُضُوءِ عَلَى الدَّوَاءِ الْمَطْلِيِّ عَلَيْهِ؟ فَقَالَ: «نَعَمْ يَمْسَحُ عَلَيْهِ وَيُجْزِيهِ»^۲.

حسن بن علی و شَاء در روایت مذکور از امام رضا (ع) درباره دوائی که بر دست شخص می‌باشد، سؤال کرده است که آیا دست کشیدن بر دارویی که بر روی دست گذاشته شده است، در هنگام وضو کفایت می‌کند؟ آن حضرت (ع) فرمود که بله بر آن دارو دست می‌کشد و همین مقدار کفایت می‌کند.

روایت هشتم: مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ الْعِيَّاشِيُّ فِي تَفْسِيرِهِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ (ع) عَنْ الْحَسَنِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (ع) قَالَ: «سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (ص) عَنِ الْجَبَائِرِ تَكُونُ عَلَى الْكَسِيرِ كَيْفَ يَتَوَضَّأُ صَاحِبُهَا وَكَيْفَ يَغْتَسِلُ إِذَا أَجْنَبَ؟» قَالَ: «يُجْزِيهِ الْمَسْحُ عَلَيْهَا فِي الْجَنَابَةِ وَالْوُضُوءُ»؛ قُلْتُ: «فَإِنْ كَانَ فِي بَرْدٍ يَخَافُ عَلَى نَفْسِهِ إِذَا أَفْرَغَ الْمَاءَ عَلَى جَسَدِهِ»؛ فَقَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): «وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا»^۳.

عیاشی در تفسیرش از امیرالمؤمنین امام علی بن ابیطالب (ع) نقل کرده است که آن حضرت (ع) فرموده است که از رسول اکرم (ص) درباره جبیره‌ای که بر موضع شکستگی است، سؤال کردم که صاحب آن چگونه وضو می‌گیرد و اگر جنب شد چگونه غسل می‌کند؟ آن حضرت (ص) فرمود که دست کشیدن بر جبیره کفایت می‌کند، به آن حضرت (ص) عرض کردم که اگر شخص در سرما باشد و از اینکه آب را بر بدن بریزد، بر جانش بترسد، تکلیفش چیست؟ آن حضرت (ص) آیه شریفه «وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا» را خواند، یعنی اینکه خود را نکشید، خداوند نسبت به شما مهربان است.

«الحمد لله رب العالمين»

۱. همان، ح ۷.

۲. همان، ص ۴۶۶، ح ۱۰.

۳. «النساء» ۲۹.

۴. شیخ حر عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱، کتاب الطهارة، ابواب الوضوء، باب ۳۹، ص ۴۶۶، ح ۱۱.